

Primož Trubar v Trstu nekoč in danes

DOI: 10.4312/SSJLK.61.34-49

Miran Košuta, Oddelek za humanistične študije, Univerza v Trstu, Trst; kosuta@units.it

Primož Trubar je med letoma 1524 in 1542 trikrat za daljši čas bival in deloval v Trstu na dvoru škofa Pietra Bonoma. Kulturna dediščina teh postankov je nadvse dragocena. Tu je slovenski reformator vsrkal kritično misel Erazma in Calvina; maševal in pridigal v slovenščini; prepeval v stolnem zboru, notarsko pričal in odpotlansko zastopal škofijo; osebno spoznal italijanske protestante in nove idejne klice evropskega lutrovstva; izzorel namero o prevajanju svetega pisma v materinščino; jasno doslutil, da bi se lahko tudi njegov, slovenski »jezik pisal in bral kakor jezik drugih narodov«. Prispevek razkriva opisane korenine slovenske kulturne biti, prikazuje poznejšo, grmadno usodo Trubarjevih knjig na Tržaškem in naglašja danes žal popolno krajevno odsotnost uradnih pomnikov o očetu slovenske knjige, kulture, jezika.

slovenska književnost, Trubar, Bonomo, Trst

Primož Trubar stayed and worked at Bishop Pietro Bonomo's court in Trieste for three extended periods between 1524 and 1542. The cultural legacy of these stays is of exceptional value. It is there that the Slovene reformer absorbed the critical thought of Erasmus and Calvin, celebrated mass and preached in Slovene, sang in the cathedral choir, served as a notary witness and represented the diocese as an envoy, personally met Italian Protestants and became familiar with the conceptual rudiments of European Lutheranism, conceived the idea of translating the Bible into his native language, and came to clearly understand that his own Slovene »language could also be written and read, just like the languages of other nations.« This article reveals the roots of Slovene cultural identity described, presents the later tragic fate of Trubar's books in the Trieste area, where they were burned, and highlights what is now, unfortunately, a complete absence of official local monuments commemorating the father of Slovene literature, culture, and language.

Slovene literature, Trubar, Bonomo, Trieste

Palača Bonomo: Prihod, izobraževanje

Ko je na pomlad leta 1524 prvič uzrl le malo prej dograjeno Palačo Bonomo v tržaški Grajski ulici ter prestopil njen prag pod apnenčasto vhodno preklado z vklesanim rodovnim grbom Bonomovih in še danes vidnim napisom »P(etrus) Bonomvs antist(es) Tergest(inus) chariss(imae) patriae decori d(ono) d(edit)«, jih ni štel Primož Trubar niti šestnajst. Doma iz Raščice pri Velikih Laščah na Dolenjskem, nadarjeni sin mlinarja Mihe in gospodinje Jere, dotlej študent na Reki (1520) in v Salzburgu (1521–1523), je prispel v najsevernejši pristan Jadrana z namenom, da bi tam nadaljeval šolanje in razumniško izobraževanje na humani-

Urška Perenič (ur.): *Trst v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*.

Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025

(zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 61)

ISSN 2386-0561, e-ISSN 2386-057X

ISBN 978-961-297-602-6, 978-961-297-603-3 (PDF)

stičnem dvoru krajevnega škofa Pietra Bonoma.¹ Da bi se povzpел na kucelj Svetega Justa in potrkal na vrata bodočega mentorja in mecena, je prepešal živahno različje ljudi, jezikov, narodnosti, ver, cehov in poklicev obmorskega trga, ki je tedaj premogel nekaj tisoč duš in patricijsko mestno upravo, že od 1382 dalje pokorno oblasti Habsburžanov.

Slika 1: Napis na vhodnem portalu Bonomove palače v tržaški Grajski ulici (foto: Miran Košuta)

Mesto je kot strateški branik v večnem boju z Benetkami sicer obdajalo mogočno obzidje, a je bilo s svojimi pomoli in bližnjimi solinami na stečaj odprto morju in njegovim trgovskim rutam. Ko se je z verjetnim priporočilom prejšnjega dobrotnika v žepu, salzburškega škofa Matthäusa Langa von Wellenburga, vzpenjal pod vrh Svetega Justa, si lahko Trubarja zamišljamo zasoplega. Pa ne zaradi strmine, bolj spričo strahospoštovanja, ki ga je najbrž občutil ob vstopu v dom uglednega sina ene izmed najvplivnejših tržaških patricijskih družin, palatinskega grofa, teologa, humanista, pesnika, večjezičnega politika v diplomatski službi Habsburžanov na domala slehernem dvoru po Evropi. Potem ko je jeseni 1523 zapustil Dunaj, razočaran, ker ni bil imenovan za tamkajšnjega metropolita po smrti slovenskega prijatelja Jurija Slatkonje, in se umaknil v rojstno mesto, ki mu je od leta 1502 škofoval najčešče *in absentia*, je Bonomo odprtih rok sprejel Trubarja v svoji ravnokar

1 O datumu in pobudnikih Trubarjevega prihoda na Bonomov dvor obstaja več domnev: F. Kidrič določa 21. november 1523 za »terminus ante quem non« Trubarjevega prihoda v Trst in duhovnika Gregorja Truparja (Trubarja), domnevnega sorodnika iz Vipave, za najverjetnejšega posrednika Trubarjevega študija pri Bonomu (Kidrič 1978: 63); po mnenju Mirka Rupla naj bi Trubarja v mesto napotil na začetku leta 1524 salzburški škof Matthäus Lang (Rupel 1962: 22); drugi viri pa pripisujejo Lenartu Bonomu, dekanu v lgu pri Ljubljani in bratrancu Pietra Bonoma, zaslugi, da je Mihaelu Trubarju priporočil, naj pošlje sina v nadaljnji tržaški uk.

dokončani hiši le lučaj pod stolnico. Vedel je, da mu bo – ustrezno izšolan – mladi Slovenec lahko v veliko oporo pri upravljanju obširnih, z njegovimi rojaki poseljenih ozemelj tržaške škofije, kot že verziran diskantist pa bo hkrati koristen stolničnemu zboru. Bodočemu slovenskemu heretiku je zato ponudil streho v lastni *domus* na Grajski ulici (prim. Cavazza 2006: 92), ga izbral za osebnega pomočnika, vpeljal na dvor, pridružil pevcem cerkvenega zbora mestne stolnice in priskrbel njegovemu izobraževanju ustrezni nasledek, ko mu je omogočil uk v mali dvorski šoli ob škofovski palači. O »prečastitem in zelo pobožnem, vrlem gospodu Petru Bonomu blagega spomina, škofu in grofu tržaškem« (Rupel 1966: 74) bo sam Trubar podčrtal čez čas v nemškem predgovoru svoje leta 1557 v Tübingenu izdane knjige *Ta prvi deil tiga noviga testamenta*:

(Vn[d] der genan[n]ter Bifchoff zu Trief / hat mich erzogen / gelert vnd gewifen trewlich / zu aller Gottfeligkeit / Er hat mir vnd andere[n] an feinem Hoff neben dem Vergilio / auch die Paraphrafes Erafmi vnd Inftitutiones Caluini / in Wälfcher / Teutfcher vnd Windifcher fprach außgelegt.² (Trubar 2011: 23–24)

Čeprav pripisujejo nekateri tej Trubarjevi omembi Bonomove triglosije in njegovi enakopravni uporabi krajevnih jezikov pri izobraževanju tržaških sholarjev le obroben pomen (Di Brazzano 2005: 328), gre vendarle naglasiti dragocenost trditve, še posebej glede škofove rabe slovenščine. Kako prezreti namreč dejstvo, da je bil tržaški odličnik zmožen razlagati svojim učencem prefinjeno poetiko *Eneide* ali zapleteno Erazmovo filozofijo ne le v italijanščini in nemščini, ki sta imeli takrat za sabo že bogato knjižno tradicijo, ampak tudi v slovenščini, ki še ni premogla niti slovnice niti svojih prvih, po Trubarjevi zaslugi šele čez dobro četrtoletje natisnjenih knjig?

In ne le o leposlovju – predvsem Vergilu, a tudi Ciceronu, Salustiju, Pliniju mlajšem in starejšem – so razpravljali na škofovem dvoru v Trstu za časa prvega Trubarjevega bivanja. Trubarjeva filozofska, verska in teološka obzorja so namreč širila tudi Bonomova poglobljanja nazorov predhodnika Lutrove herezije, tistega Erazma Rotterdamskega, ki ga je škof najbrž osebno spoznal in čigar *Parafraze Novega testamenta*, posamično objavljane od leta 1517 dalje, je Frobenius monografsko ponatisnil v Baslu prav leta 1524, ko je Trubar prvič prispel v Trst. Nizozemski racionalist je v njih plediral za rousseaujevski »redde naturam« krščanske Cerkve k izvirnemu Kristusovemu nauku, za povratek »ad fontes« tudi pri prevodu svetega pisma, ki da je bil zato potreben zveste filološke predelave in prečiščenja apokrifnih vrivkov. Erazem je ostro obsojal izkrivljene verske navade, ki jih je vpeljala in utrčila sholastična misel: čaščenje svetnikov, relikvij, romanja, vsepovsodno čezmerno zidavo cerkva in svetišč, hierarhijo klera, obredno ceremonioznost, simonijo, nepotizem, blišč in

2 V prevodu: »Omenjeni tržaški škof me je vzgajal in poučeval v pošteni pobožnosti. Meni in drugim je na svojem dvoru v italijanskem, nemškem in slovenskem jeziku ob Vergilu razlagal tudi Erazmove Parafraze ter Kalvinove Institutiones.« (Trubar 2011: 45)

pomp srednjeveške Cerkve. Kakor pozneje Trubar, je tudi on zagovarjal pristen, intimen osebni odnos vernika z Bogom, individualizacijo vere, ki naj človeku povrne avtentično doslutenje metafizične skrivnosti. Seveda se je rotterdamski mislec ashizmatško zavzemal za notranjo prenovu rimske Cerkve. Vendar so njegove ideje močno navdihnile nemške in evropske reformatorje ter samega kritičnega, racionalnega Bonoma. Prek njega pa je Erazmov reformizem zaklil tudi v mladem Trubarju in nato izzorel v presenetljivo soglasne spise ali pridige (npr. *Proti zidavi cerkva*).

A še drug po Bonomu spoznani erazmovski aksiom se je v tistih plodnih tržaških letih zagrizel velikemu Raščičanu v dušo: če naj kristjan vzpostavi intimno osebni, neposreden odnos s svojim božanstvom, potem ga mora njegova beseda nagovoriti v razumljivem jezikovnem kodu, v vernikovi materinščini. Ergo: Sveto pismo je bilo treba prevesti v posamezne ljudske jezike, da bi postala božja beseda razumljiva in dostopna vsem, natanko kakor je predvidel apostol Pavel v štirinajstem poglavju svojega pisma Rimljanom: »Et omnis lingua confitebitur Deo!«³ Ta nadvse logičen, a za tisti čas revolucionaren Erazmov postulat je po deduktivnem sklepu ukinjal prvenstvo dotlej »svetih« jezikov. Hebrejščina, grščina, latinščina so izgubile status izključnega oraklja božje besede. Še več: ker se je taista beseda uzvočevala skozi čas prek različnih jezikov, od aramejščine do latinščine, ni bilo zgolj možno in dopustno, ampak celo nujno, da se udejanja tudi v sočasnih jezikih, v modernih ljudskih govorih. Ta prevratna Erazmova misel ni naredila le iz Martina Lutra prvega prevajalca *Bible* v nemščino (1534), ampak je prek Bonomovih ust omrežila tudi mladega Trubarja. Potem ko mu je v Trstu prišla na ušesa, se ji je tako predano zapisal, da je uspel za življenja prevesti in objaviti v slovenščini celotno svetopisemsko novo zavezo (*Ta celi novi testament*, Tübingen, 1582).

Toda med letoma 1524 in 1527, ko prvič biva, študira in pevsko gostoli na Bonomovem dvoru, je tisti čas še oddaljen. Trubar hvaležno vsrkava umetnost, filozofijo in znanje – tudi italijanskega jezika, ki ga je po lastnih besedah govoril neravno tekoče, a bralsko umeval in pisno obvladal brez težav⁴ – ter pomaga svojemu širokogrudniku pri vsakdanjih upravnih ali notarskih opravilih, za katere je bil škofijski sedež zadolžen.

7. marca 1526 prisostvuje tako kot priča skupaj z nekim Riccardom, Guglielmovim sinom, Tristanom Goyno, kapelnikom Nicolaom Rouorejem (Rovorejem? Roverejem?) in Petrom ter Janezom Krstnikom Peterlinom izpisu oporoke, ki jo je slednjemu na smrtni postelji narekoval na svojem domu v Grajski četrti Lenart Bonomo (1468–1526), dekan, mestni kanonik in župnik na lgu pri Ljubljani. Čeprav mu dokument popači ime v *primo Riubar de*

3 *Biblia sacra vulgatae editionis. Ad Romanos, 14–11*. Trubar je navedek »In vsak jezik bo slavil Boga« privzel za svoj prevajalski moto in ga objavil na naslovnici obeh izdaj *Abecedariuma* (1550, 1555).

4 13. marca 1557 Trubar pisemsko priznava o tem Heinrichu Bullingerju: »Illic Tergesti didiceram linguam italicam; licet eam nunc difficulter loquor, attamen cum illam lego sive audio intelligo facillime«. (Trubar 2015: 24) V prevodu: »V Trstu sem se naučil italijanskega jezika; čeprav ga zdaj težko govorim, ga vendar, če ga berem ali slišim, prav lahko razumem.« (Trubar 2015: 27)

rafiza,⁵ gre vendarle za prvo doslej znano uradno omembo Trubarjeve prisotnosti v Trstu.

Tri mesece pozneje, 18. junija 1526, pa je v ustreznem aktu brezhibno imenovani *Primo Trubar seruitore praefatj reuerendissimi dominij episcopj*⁶ sklican za pričo na Bonomov dom v Grajski četrti, da bi med javno avdienco potrdil škofovo dodelitev vicedomskega naziva Dalmatincu Micheleju (Mihi) iz Dubrovnika.

Bonomo je torej mladega Trubarja očitno cenil in mu zaupal. Nedolgo zatem, jeseni 1527, se je v njegovo dobro kar sam odrekel Trubarjevim pomočniškim in notarsko pričevalnim uslugam, da bi mu še bolj nastežajno razklenil izobraževalna obzorja. Tako ga je napotil na Dunaj študirat. Trubar je bil tedaj še najstniški laik, niti diakon, še manj duhovnik. A da bi ga podprl pri nadaljnjem uku, mu je Bonomo namenil nadarbine loške fare Svete Helene pri Radečah, ki jo je njegov varovanec nemudoma prepustil v upravo namestniku Jerneju Ruglju, da bi ugodil škofovi želji in odšel v avstrijsko prestolnico. Ostal je tam slabi dve leti. Ko je zaključil *cursus studiorum* na mestni šoli Svetega Štefana, je spet priromal k svojemu zaščitniku tudi zaradi na dunajska vrata trkajoče turške nevarnosti. Tako se je začelo Trubarjevo drugo tržaško obdobje.

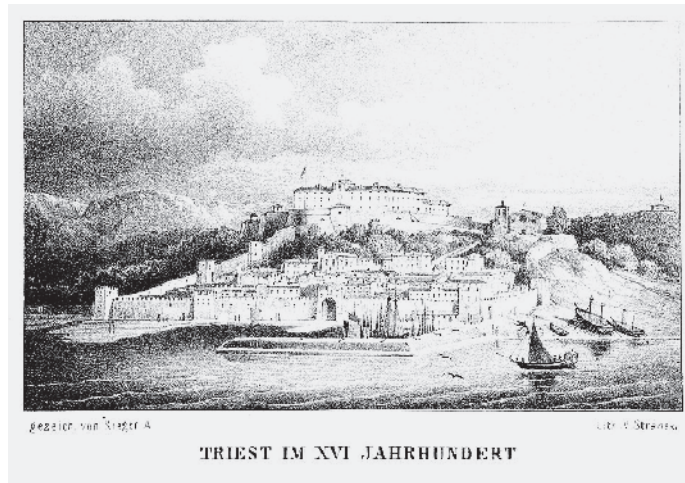
Stolnica Svetega Justa: Zorenje, duhovniško posvečenje

Bilo je najkrajše od skupnih treh, a morda nič manj zanimivo, predvsem po verski plati. Romanska stolnica Svetega Justa, ki se nahaja le lučaj stran od Trubarjevega prebivališča v Grajski ulici, postane tedaj njegov *locus amoenis*. Trubar prebije tam večino svojega časa, služi pri maši, se uri v pridržni umetnosti, bržčas tudi slovensko, poje v stolničnem zboru in se liturgično pripravlja na duhovniški poklic ter ustrezno zaobljubo. Potem ko preveri njegovo teološko zrelost, mu duhovniškega imenovanja Bonomo ne odreče. Štolo in talar mu podeli že leta 1530, ko ga v brk njegovim dvaindvajsetim letom, mnogo pred običajnim cerkvenim rokom, posveti v katoliškega duhovnika.

Njegovo tržaško petje nove maše je za razliko od prejšnjega notarskega pomočništva pustilo sicer v krajevnih arhivih komaj kako sled, vendar je Trubarju kmalu prineslo nemalo kariernih koristi. Bonomo je namreč Trubarja takoj imenoval za svojega vikarja v fari Svetega Martina v Laškem pri Celju in ga pooblastil za zastopnika *in loco*. Tako mu je zaupal v upravljanje eno izmed najbolj oddaljenih, a tudi obširnih in bogatih posesti celotne tržaške škofije: ob župni cerkvi in kapelici sv. Janeza še 13 podružnic, precejšnji urbarialni in zemljiški prihodki ter desetkrat višja župniška dotacija od prejšnje iz svete Helene v Loki, ki jo je po namestniku sicer še dalje upravljal. Hkrati nalaga tisto hierarhično napredovanje novo-pečenemu mašniku tudi vnovično slovo od Trsta. Trubar se bo vanj povrnil komaj desetletje pozneje, leta 1540, po novih verskih in teoloških izkušnjah, ki ga bodo tesneje zblížale s

5 Trieste, Biblioteca civica »A. Hortis«, Archivio diplomatico, *Vicedominaria* LV, segn. βD, registro del vicedomino Jo. Bapt. de Peterlinis 1526, f. 154. Prim. tudi Žvab 1884: 43.

6 Trieste, Biblioteca civica »A. Hortis«, Archivio diplomatico, *Vicedominaria* LV, segn. βD, registro del vicedomino Jo. Bapt. de Peterlinis 1526, f. 74. Prim. tudi Žvab 1884: 43.

Slika 2: Trst v 16. stoletju (vir: Wikiwand.com)

»pravo« luteransko vero: do 1535 najprej v Laškem, nato v Ljubljani, kjer bo njegov retorski zanos navduševal v mestni stolnici vernike za prevratne ideje protestantstva do take mere, da bo deležen poostrene pozornosti krajevnih cerkvenih in posvetnih oblasti. Previdnostna selitev iz Ljubljane bo tokrat že zrelega, dvaintridesetletnega Trubarja znova preusmerila pod Bonomova zaščitniška krila. Jeseni 1540 se bo tako začelo njegovo tretje tržaško bivanje, ki bo z marsikaterega vidika od vseh najbolj plodno, razgibano in pomenljivo.

Cerkev Morske device Marije: Protestantska herezija, slovo

Ko je po desetletju znova stopil pod vhodni porton Bonomove palače v Grajski ulici, se je idejno že zreli in pridižno izurjeni slovenski razumnik soočil s povsem drugačnim dvornim vzdušjem: če se gostoljubnost, dobrohotnost in radodarnost nekdanjega mentorja niso spremenile, je pa vel na samem dvoru izrazito različen, nov, že protestantsko nabrit verski veter. Oziroma: kakor je le malo prej, leta 1534, potožil bližnji koprski uglednik Peter Pavel Vergerij mlajši: v takratnem Trstu »je zelo dobro mrgolelo lutrovstvo«⁷. In to novo, lutrovstvu naklonjeno ozračje je bilo Trubarju pogodu. Že na Štajerskem se je začel bolj

7 Pismo Pier Paola Vergerija Pietru Carnesecchiju z dne 30. avgusta 1534. V: W. Friedensburg, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. Erste Abteilung, 1533–1559*, I: *Nuntiaturen des Vergerio 1533-1536*, Gotha 1892, str. 301. Prim. tudi: M. Rupel, 1951: Primož Trubar v Trstu, *Razgledi* 6/7–8, str. 291; S. Cavazza 2006: 106. Vergerij je dobesedno zapisal: »Ho inteso che in Trieste, che è città della nostra Italia et giace ai lidi del nostro mare Adriatico, pullulava molto bene il Lutherismo, preso per il comertio della Germania«. V prevodu (M. K.): »Slišal sem, da je v Trstu, ki je mesto naše Italije in leži na obalah našega Jadranskega morja, zelo dobro mrgolelo lutrovstvo, prispelo po trgovskih poteh iz Nemčije.«

in bolj zanimati za teološko misel švicarskih reformatorjev, Ulricha Zwinglija *in primis*, na policah njegove knjižnice v Laškem pa ni manjkalo niti del njegovih naslednikov: Heinricha Bullingerja in Konrada Pelikana. Odkar je po odpoklicu v Ljubljano leta 1535 izgubil vikariat v Laškem, je v stolnici svetega Nikolaja pridržno izgrmeval svoja nova teološka spoznanja s čedalje večjo drznostjo in odmevnostjo. Pri tem je tako vznemiril pravovernega poveljnika Kranjske Nikolo Jurišiča, da mu je moral mestni škof in zaščitnik Frančišek Kacijanar priporočiti ponovni umik v tržaško zavetje. Zdaj, ko je uresničil njegov nasvet, pa je lahko Trubar zadovoljno ugotavljal, kako je postajala tudi v Trstu protestantska beseda meso in kri, utelešena v ustih in dušah dvornih gostov, ki so se tam mudili. Gostov, kakršen je bil bolonjski zdravnik, filozof, alkimist in nekromant Melchiorre Cerrone, krivoverec prešernovsko »razglašene slave«, ki je na povabilo mestnega sveta prispel v Trst na začetku leta 1540. Med poletjem je prav on prišepnil škofu, naj povabi tja pridigat drugega, veliko bolj znanega in poslušanega heretika, avguštinskega meniha Giulia iz Milana (1504–1581), rojenega pod posvetnim imenom Giuseppe della Rovere. Le malo prej, junija, so slednjega na inkvizicijskem procesu v Bolonji oprostili obtožbe krivoverstva. Sam Bonomo ga je nato povabil v Trst, najprej ustno prek piemontskega leposlovca Celia Seconda Curioneja, nato pa 13. septembra istega leta še pisemsko z namenom, da bi v mestu pridigal ves adventni čas. Brat Giulio je prispel v Trst pred 28. novembrom 1540 in se nastanil v frančiškanskem samostanu, kjer je našel po umiku iz Ljubljane kmalu zatem zatočišče tudi Primož Trubar. Težko si je predstavljati, da se celična soseda istega samostana nista spoznala in zbližala. Še manj gre verjeti v tem smislu besedam samega Della Rovereja, ki je na kasnejšem, novem procesu zaradi herezije v Benetkah izrecno zanikal poznanstvo s Trubarjem in za zapisnik pripomnil le to, da je Trubar »škofu domač« in da »govori slovenski jezik.«⁸ Čemu bi namreč Giulio spravil v zagato pred inkvizicijskim sodiščem sebe in krivovernega »duhovnika Primoža« s priznanjem njunega znanstva? In mar bi sam Trubar bratsko nazival mnogo kasneje, 13. marca 1557 v pismu Bullingerju, Giulia iz Milana »frater Julius«, ko bi se sploh ne poznala? Mar bi nostalgичno zahrepenel po tržaškem obdobju

Nam Tergesti ab episcopo Petro Bonomo docto et viro piissimo, sum a teneris annis educatus; is erat summus fautor fratris Julii, Moncalui et omnium piorum concionatorum jn Italia, eosque propriis impensis sustinuit?⁹ (Trubar 2015: 24)

8 A. Tamaro: *Absolutismo e municipalismo a Trieste. Il governo del capitano Hoyos (1546–1558)*. »Archeografo Triestino«, s. III, 18 (1933), str. 177. Na inkvizicijskem zaslišanju 27. junija 1541 v Benetkah je Giulio iz Milana zapisniško izjavil: »[...] io non cognosco detto pre Primo, né mai l'ho veduto, né scio de che qualità et conditione si sia, intendo bene che l'hè familiar del vescho et ha la lingua schiavona ...«. V prevodu (M. K.): »Ne poznam omenjenega duhovnika Primoža, nikoli ga nisem videl, niti ne vem, kake je vrste in stanu. Dobro razumem, da je škofu domač in da govori slovenski jezik.«

9 V prevodu: »Zakaj v Trstu me je vzgajal od nežne mladosti škof Peter Bonomo, poet [recte: učen, op. M. K.] in zelo pobožen mož. Bil je prav velik zavetnik brata Julija, Moncalva in vseh pobožnih pridigarjev v Italiji ter jih je na svoje stroške podpiral.« (Trubar 2015: 26–27)

Kakorkoli že, njuno prijateljevanje je bilo zagotovo kratko. Karizmatični Della Rovere je ostal v Trstu komaj kak teden, dokler ni zaključil domenjenega, trumoma poslušanega adventnega pridiganja, ki je med tržaško javnostjo vzbudilo »hudo ogorčenje«. ¹⁰ »Zelo podprt in obdan od škofa ter njegovih krajanov« je Giulio grmel, »da so maše tatinske, uboji menihov in duhovnikov«, »izrecno je zanikoval vice, posredništvo svetnikov in vse, kar se je zanikati dalo«, krajevno duhovščino je obtoževal nemoralnosti, češ da »je imela večina duhovnikov priležnice«. ¹¹ Z drugimi besedami: nebeški napev na ušesa Giuliovega verjetnega slušatelja Trubarja, saj so tiste obtožbe na moč sorodno asonirale njegovim protestantskim nazorom.

Še bolj pa so se Giuliove ideje skladale z reformatorsko miselnostjo samega Bonoma, ki je – zadovoljen nad teološko zrelostjo slovenskega učenca – Trubarja ponovno nagradil: kmalu po njegovem tretjem prihodu v Trst ga je namreč imenoval za osebnega komornika, dvornega kaplana in uradnega slovenskega pridigarja ter mu naklonil beneficij svetega Maksimilijana v Celju, bržčas v odškodnino za izgubljeno ljubljansko službo. Celjska nadarbina ni bila od muh, saj je leta 1542 znašala 26 funtov 4 šilinge in 5 penezov, beneficiatu je ponujala hišo v celjskem mestnem središču, za povrh pa ga ni čezmerno obremenjevala: božjo službo v cerkvi sv. Maksimilijana je bilo treba opravljati le šestkrat letno. Za beneficij hvaležni Trubar bo še mnogo kasneje, leta 1557, poudaril v nemškem predgovoru k prve-mu delu lastnega prevoda novega testameta, kako mu je Bonomo

übergab [...] mir die Pfar Tyffer zu uerwalten, / nachmals refignieret er mir das Beneficium S. Maximiliani zu Cilli. ¹² (Trubar 2011: 23–24)

Ne le krušno, tudi duhovno je Bonomo še naprej pojl Trubarja. V plodnih letih njegovega tretjega tržaškega bivanja pa se ni zadovoljil s tem, da je njemu in ostalim dvornim sholarjem komentiral previdnega, neshizmatskega Erazma, ampak jim je ponudil v razlago veliko radikalnejšega Jeana Calvina. Teološki srž škofovih takratnih komentarjev je namreč predstavljala Calvinova *Institutio christianae religionis*, izdana v Baslu leta 1536 in razširjeno ponatisnjena v Strasbourgu leta 1539, ki je strogi hierarhiji rimske cerkve zoperstavljala demokratičnejšo skupnost vernikov s pravico do upravljanja same ustanove, izvolitve in odstavitve duhovnikov ter svobodnega tolmačenja krščanskih nauk. Na dvoru je bilo tako spet slišati škofa, ki je slovensko komentiral pomembne evharistične zastavke iz dela švicarskega krivoverca: predestinacijo, istobitnost, živo prisotnost Kristusa v blagoslovljenih hostijah ... Šlo je za hipoteze, ki so nevarno načenjale dogmatske stebre rimskega kr-

10 G. Capasso: *Fra Giulio da Milano*, »Archivio storico lombardo«, s. IV, XI (1909), str. 387–402.

11 Izvirne italijanske navedke vsebuje Di Brazzano 2005: 325. Prim. tudi V. Meneghin, *Fra Giulio Morato da Capodistria dei frati minori conventuali processato dal s. Uffizio per idee luterane*, »Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria«, n. s. III (1954), str. 131–146.

12 V prevodu: »[...] predal v upravljanje župnijo Laško, nato pa mi je namenil beneficij sv. Maksimilijana v Celju.« (Trubar 2011: 45)

ščanstva in osupljale tolikanj bolj, ker jih je izrekal prav Pietro Bonomo, daljnega leta 1521 eden izmed sestavljavcev Wormškega edikta, ki je Lutro izgnal iz Nemčije in skušal zatreti same zarodke protestantstva. Trubar je željno vsrkaval vsak mentorjev zlog, saj so se mnoge od tistih idej prelile pozneje predvsem v njegovo *Cerkovno ordnino* (Tübingen, 1564), prvi upravni priročnik slovenske protestantske cerkve.

In ne le to. Potem ko se je kot pridigar dodobra izuril v Laškem in Ljubljani, začenja zdaj Trubar protestantsko oznanjati tiste evangelijske resnice tudi v samem Trstu. Da bi zadostil naslovu uradnega slovenskega pridigarja, ki mu ga je podelil Bonomo, stopi – po podatkih zgodovinarja Luigija de Jennerja¹³ – na retorski ambon cerkve Morske device Marije, ki se nahaja korak stran od Kavanskih vrat, le malo izven mestnega obzidja. Gre za staro, majhno svetišče »s tremi ladjami in mozaičnim tlakom« (Caprin 1897: 109), ki premore glavni oltar s kipom Device Marije in dva stranska oltarja, posvečena svetemu Valentinu in svetemu Apolinariju. Potem ko so jo leta 1368 Benečani razrušili in škof Angelo Canopeo obnovil, bo 2. januarja 1655 cerkev zgorela in bo zatem restavrirana, posvečena od škofa Antonia Marenzija leta 1658, postavljena zaradi cerkvenih reform Jožefa II iz leta 1784 na dražbo »z vso notranjo opremo, zvonovi, lapidami in sosednjim vrtom vred« (prav tam: 113) in končno prodana leta 1787 trgovcu Bernardu Curtiju, ki jo bo porušil, da bi na njenem mestu zgradil stanovanjsko poslopje. Toda v letih 1540–1541 svetišče zvesto obiskujejo člani krajevne bratovščine Morske svete Marije, stare združbe, ki jo tržaške kronike prvič omenjajo že leta 1308. Gre predvsem za kmete, težake in pomorščake, ki jo vzdržujejo bratovščino in cerkev s svojo letno članarino, skrbijo pa tudi za bližnje pokopališče, kjer bodo po smrti zakopani. Ker govorijo povečini slovensko, se zdi škofu primerno, da jim v duhovno in mašniško oskrbo nameni rojaka, Trubarja kajpak. Kakor se pa do danes ni ohranila nobena v tržaški cerkvi Morske device Marije izgovorjena Trubarjeva slovenska homilija, tako je tudi njegovo domnevno pridiganje v drugih mestnih svetiščih – npr. v nekoč minoritski cerkvi svetega Antona (prim. Žvab 1884: 45), v baziliki svetega Silvestra¹⁴ ali v sami stolnici svetega Justa¹⁵ – sicer možno, vendar v virih nepotrjeno.

13 Prim. Luigi de Jenner, *Biografie triestine*, II. knjiga, str. 60 in nadaljnje, Trieste, Biblioteca civica »A. Hortis«, Archivio diplomatico. Vir navaja Lovro Žvab (1884: 42, 45), ki trdi o tem: »[...] ako je propovedal [Trubar] v slovenskem jeziku, goditi se ni moglo to ni pred 1539. letom niti po 1546. leti ter v nobenej, nego-li v bivšej cerkvi imenovanej 'madonna del mare', ker tu je bila bratovščina slovenskih kmetijskih ljudij.« Podatek navajajo za njim še M. Rupel, F. Kidrič, S. Di Brazzano in drugi.

14 Žvab (1884: 45) domneva celo, da je bil prav Trubar tisti v tržaških kronikah sicer neimenovani pridigar, ki je 12. februarja 1541 izrekel pred množico za lesenimi pregradami, ki so jih ob baziliki svetega Silvestra namestile oblasti in so komajda zadrževale ljudi, znamenito protestantsko pridigo s katedre, ki so jo nalašč za to priložnost premestili iz stolnice Svetega Justa.

15 Prim. F. Cusin: *Il confine orientale d'Italia nella politica europea del XIV e XV secolo*. Trieste, Lint, 1977, str. 526; Id.: *Venti secoli di bora sul Carso e sul Golfo: una narrazione storica*, Trieste, Edizioni Gabbiano, 1952, str. 432; Giovanna Paolin: *Pensando a Pietro Bonomo*, v: A. Del Col-R. Paroni Bertoja (ur.), *Sotto il segno di Menocchio. Omaggio ad Aldo Colonnello*, Montereale Valcellina, Circolo culturale Menocchio, 2002, str. 118.

Pač pa niso redki v mestnih arhivih zaznamki o upravni, notarski in pričevalski dejavnosti, ki jo je Trubar izvajal po Bonomovem naročilu predvsem leta 1541.

29. aprila tistega leta je sredi Grajske četrti v *Camera magna Episcopalis Pallatij* oz. v nje-mu že domači avdienčni dvorani škofovskega sedeža prisostvoval npr. kot priča pri prodaji in nakupu tamkajšnjega stanovanja *pro pascha*, zaradi česar je v tozadevnem aktu omenjen kot *reuerendo presbitero primo Truber de rafsiza plebano in loch* (Žvab 1884: 43; Kidrič 1978: 72), torej z njegovim prvim, izvirnim nazivom dekana loške župnije pri Radečah. Z istim nazivom bo 9. avgusta naveden v potrdilu o posesti stavbe, ki ga bo vicedom Ottavio Cigotti sestavil prav tako v škofovi palači za isto kupko, *domina pascha filia Nicolaj de Portuuario* (Žvab 1884: 44).

1. junija 1541 je Trubar znova priskočil na pomoč kot priča. Tokrat v korist bratov Giovannija in Geronima Bratija, koprskih patricijev, ki sta od tržaške škofije prejela v upravljanje fevd Kastelec pri Socerbu in se mu omenjenega dne odpovedala v prid tržaškega meščana Antonia Spade, skrbnika treh škofovih mladoletnih vnukov: Giovannija Antonia, Ettoreja in Giuseppeja Marie Bonoma. Malo zatem, 13. junija, se bo Trubar osebno odpravil do Socerba, da bi s svojo navzočnostjo potrdil tudi stvarno dodelitev fevda Spadi (Žvab 1884: 43–44).

Dva dni pozneje, 15. junija 1541, je Pietro Bonomo zaupal izvoljenemu slovenskemu gojencu še drugo, veliko bolj kočljivo in odgovorno nalogo: pravno zastopstvo na Dunaju pred državnim svetom in samim cesarjem Ferdinandom I. v pravdi proti Martinu Cusmanu, lastniku gradu Socerb, in drugim njegovim upraviteljem, obtoženim, da so tržaški škofiji odtegnili kopico zakonitih beneficijev, od desetin in dajatev do rent in drugih dobičkov. Bonomo je upravičeno zahteval zase tiste prihodke: bili so namreč, ko je 1523. zapustil Dunaj, odpravnina, ki mu jo je cesar namenil za preteklo poklicno delo namesto dogovorjene vsote 400 florintov. Da bi jo končno unovčil, je sklical Trubarja v stolnico svetega Justa in mu podelil čast pravnega zastopnika ter osebne odposlanca na cesarskem dvoru ob prisotnosti dveh uglednih prič: kanonika tržaškega kapitlja Jacopa Mirisse in stolnega kapelnika ter cerkovnika Francesca de Rubeisa. Tedaj že triinosemdesetletni Bonomo je v tozadevnem notarskem dokumentu osebno imenoval

[...] venerabilem virum dominem presbiterum Primum Trubar capellanum eiusdem domini constituentis, suum verum, certum, legitimum et indubitatum procuratorem, nuncium et commissarium specialem [...] ¹⁶ (Žnidaršič Golec 2019: 391)

Bonomo je Trubarja tudi pooblastil, da imenuje v pravdi enega ali več svojih namestnikov, s čimer mu je podelil najširšo samostojnost in diskrecijskost pri pravnem ščitenju

16 V prevodu (M. K.): »[...] častitega gospoda duhovnika Primoža Trubarja, kaplana taistega gospoda tožnika, za svojega pravega, gotovega, zakonitega in nedvoumnega zastopnika, odposlanca ter posebnega komisarja [...]«.«

koristi tržaške škofije. Iz razpoložljivih arhivskih virov ni dano razbrati, ali je pooblaščenec uspešno opravil nalogo. A kakorkoli: Bonomov pooblastitveni akt v Cusmanovi pravdi zgovorno izpričuje, kako zelo je priletni cerkveni dostojanstvenik cenil pravne in diplomatske sposobnosti svojega takrat triintridesetletnega slovenskega varovanca, saj ga je med lastnimi sodelavci očitno imel za najboljšega možnega zastopnika tržaške škofije pred najvišjimi sodnimi oblastmi cesarstva.

Utečeni delovni simbiozi mentorja in učenca pa ni bil usojen nadaljnji razcvet. Od poletja 1541 se je namreč okrog Bonomovega krožka krivovercev vse bolj zategovala zanka papeške inkvizicije, pa čeprav se je škofov dvor nahajal *extra moenia*, izven upravne jurisdikcije katoliške rimske cerkve. Giulio iz Milana, ki je Trst zapustil že decembra 1540, ni mogel več ustreči škofovi želji o nadaljnjem pridiganju v mestu, saj so mu od junija do avgusta naslednjega leta ponovno sodili kot heretiku v Benetkah. Avgusta 1541 je iz mesta odšel tudi Melchiorre Cerrone. *Presbiter Primus* pa je v Trstu ostal do novembra 1541 ali, najkasneje, do naslednje pomladi. Toda v zadnjih mesecih njegovega tretjega tržaškega bivanja se je dušljivo stopnjeval pritisk rimskega katolištva, predvsem po zaslugi inkvizicijsko vnete-ga, ambicioznega in nevarnega cerkvenega sosedu: koprsko-modruškega škofa Petra Pavla Vergerija mlajšega.

Preden bi se kakor biblijski Savl na poti v Damask tudi sam spreobrnil k protestantstvu, je bil namreč v Kopru leta 1498 rojeni in v izgnanskem Tübingenu leta 1565 preminuli pravnik in humanist dolgo zagrizen katolik, papežu zvesti škof in bržčas celo zaupnik Inkvizicije. Šele od leta 1543 dalje se bo približal protestantski veri, zaradi česar se bo moral pregnansko zateči najprej v švicarski Graubünden in nato v Nemčijo, kjer bo stopil v stik s samim Trubarjem in mu ponudil sodelovanje. Med njunim znanim srečanjem leta 1555 v Ulmu mu bo predlagal, naj z njegovo podporo prevede sveto pismo v nesojeno ilirsko *koinè*, ki jo je Trubar brez oklevanja odklonil, spodbudil bo slovenskega književnika k uporabi latinice namesto gotice, podprl latinični ponatis njegovih *Katekizma* in *Abecednika* ter prvo izdajo *Evangelija svetega Matevža*, a vsem trem knjigam kukavičje primaknil tudi svojo imensko kratico, naposled pa bo zaupal Trubarju v slovenjenje lastno molitev *Oratione de persecutati e forusciti per lo Evangelio e per Giesu Cristo*, ki bo še isto leto izšla pod naslovom *Ena molitov tih kersčnikov, kir so za volo te prave vere v Jezusa Cristusa pregnani* kot prvi slovenski knjižni prevod iz italijanščine.

Toda za časa Trubarjevega tretjega bivanja v Trstu je prav Vergerij najgorečnejše vihtel Damoklejev inkvizicijski meč nad heretiki Bonomovega dvora, verjetno da bi se postavil pred papeževimi očmi in odvrnil od sebe sum krivoverstva, ki ga je oplazil po njegovem romanju v Worms. Za Trubarja je Vergerij sicer slišal že prej, leta 1540, ko se je diplomatsko mudil na francoskem dvoru in mu je tja dospelo pisemsko poročilo zvestega notarja Ottomella Vide o stanju koprške škofije, ki mu jo je bil zaupal v začasno upravo. Po vsej verjetnosti je namreč prav Trubar tisti »ljublanski pridigar«, ki ga Vida omenja v svojem dopisu in ga Vergerijev odgovor nato takole ožigosa:

Specialmente mi piacque et spiacque insieme ciò che mi scrivate di quel predicator di Lubiana, che non è già in Sassonia et pur vi si predica in publico il luterismo [...].¹⁷

Vergerijev epistolarni odziv se verjetno bolj kakor nad Trubarjevim tržaškim pridiganjem zgraža nad njegovim prejšnjim delovanjem v Ljubljani, kjer so se protestantske ideje širile vsaj enako hitro kakor na Saškem in zato vzbujale precejšnjo skrb. Kako in če je sploh Vida posledično ukrepal proti ljubljanskemu pridigarju, ni znano.

Zagotovo pa Vergeriju ni bila pogodu Trubarjeva krivoverska prisotnost v bližnjem Trstu, ko se je junija 1541 za daljši čas vrnil v Koper. Tedanje srečanje *de visu* med njima v virih sicer ni izpričano, je pa močno verjetno in datumsko umestljivo v drugo polovico istega leta, ko je Vergerij – ki si je z Bonomom dopisoval vse od leta 1533 in ki ga je Cornelio Frangipane že leta 1539 videl z njim »na tesnem posvetu« (Di Brazzano 2005: 315) – obnovil nekdanja druženja s sosednjim škofovskim kolegom. Ni izključeno, da je med tovrstnimi srečanji Vergerij izrekel tudi kak očitek, tožbo ali celo grožnjo na račun krivoverskega Trubarja, saj bo slednji še mnogo pozneje, v pismu Bullingerju z dne 13. septembra 1555, svojega koprškega preganjalca grenko nazval »mein Saulus« (Trubar 2015: 19). »Vsi podatki se skladajo v tem«, podčrtuje zato France Kidrič (1978: 73–74),

da se je bilo začelo proti Trubarju l. 1541 tudi v Trstu radi verske orientacije neko preganjanje, pri katerem je sodeloval Vergerij [...]. Po vsej priliki je to preganjanje tudi pripomoglo, da je začel Bonomo za svojega ljubljenca iskati novo postojanko ter da je Trubar l. 1542 Trst zapustil.

Skratka: vzdušje postaja poleti 1541. v Trstu tako vroče, da začne Trubarja žgati pod petami. Sam njegov stari zaščitnik in mentor mu je prisiljen svetovati, naj se umakne v varnejšo Ljubljano. Po niti dveh letih mora tako Trubar prekiniti svoje tržaško bivanje, zapustiti mesto pod konec leta ali v prvih mesecih naslednjega in se zateči pod vselej gostoljubne zaščitniške peruti škofa Frančiška Kacijanarja. V Trst se ne bo vrnil nikoli več. Tudi škofa Pietra Bonoma – ki bo po prejemu »vseh zakramentov«¹⁸ na smrtni postelji in evharistije *sub utraque specie* izdihnil leta 1546 pri spoštljivih osemnosemdesetih – ne bo nikoli več srečal.

A temu navkljub sta tako on kot njegovo mesto Primožu Trubarju že poklonila neprecenljive darove: tu je namreč prav po Bonomovi zaslugi slovenski reformator vsrkal kritično misel Erazma in Calvina, tu je maševal in pridigal v slovenščini, tu je prepeval v stolnem zboru, notarsko pričal in odposlansko zastopal škofijo, tu je osebno spoznal italijanske protestante in nove idejne klice evropskega lutrovstva, tu je izzorel namero o prevajanju svetega pisma v lastno materinščino, tu je jasno doslutil, da bi se lahko tudi njegov, slovenski

17 Pismo P. P. Vergerija Ottonellu Vidi iz junija–oktobra 1540. V: *Lettere volgari di diversi nobilissimi huomini et eccellentissimi ingegni scritte in diverse materie. Libro primo*, in Vinegia, a cura di P. Manuzio, 1542, c. 106 r. Prim. tudi Cavazza 2006: 112. V prevodu (M. K.): »Posebej se mi je prikupilo in hkrati zamerilo, kar ste mi pisali o tistem pridigarju iz Ljubljane, ki se sicer ne nahaja na Saškem, a kljub temu javno pridiga lutrovtvo [...]«

18 Prim. pismo P. Trubarja ljubljanskemu škofu Petru Seebachu z dne 8. julija 1561 (Trubar 2015: 96).

»jezik pisal in bral kakor jezik drugih narodov ter da bi se sv. pismo in druge dobre krščanske knjige prav prevedle in natisnile v slovenskem in hrvaškem jeziku.« (Rupel 1966: 71–72)

In prav v tej, na Bonomovem dvoru prejeti, a v Trstu danes pozabljeni¹⁹ idejni in duhovni dediščini korenini vsa nadaljnja Trubarjeva prevodna, uredniška in pisateljska dejavnost v Nemčiji, vključno s prvima slovenskima knjigama, leta 1550 postavljenima miljnika nacionalne književnosti.

Infrascripti libri combusti fuerunt

Če se na Tržaško Trubar telesno res ni več povrnil, pa je tolikanj zaznavnejša postala tod v nadaljnjih letih in desetletjih njegova knjižna, duhovna in kulturna prisotnost. Da je marsikatera domača plemiška ali cerkvena knjižnica od Trsta do Devina premogla njegova v Nemčiji natisnjena dela, še najzgovorneje potrjuje predvsem inkvizicijska grmada, ki je 26. oktobra 1597 izplamenela na trgu pred vhodom v devinski grad. Protireformacijsko vneti odposlanec Svetega oficija, italijanski servit Francesco Benni, je velel namreč upepeliti tistega dne pred zgroženo množico domačih mož in žena 43 latinskih, nemških, italijanskih, hrvaško-glagolskih in slovenskih protestantskih tiskov, ki jih je deloma zasegel tudi v grajski knjižnici devinskega grofa Matije Hofferja. Po kraških pečinah, gmajnah in morju so se tako žal razsipali tudi zogleneli ostanki štirih slovenskih del, ki jih je navajal Bennijev podrobni, v Rim odposlani, zatem stoletja nedostopni in javnosti šele nedolgo tega razkriti seznam (Rainer 2004; Cavazza, Rainer 2006: 173–185).

Za prvo knjigo – popisano kot *Informatio contra missam papisticam, lingua Sclavonica*²⁰ – se po mnenju Sergia Bonazze (2010: 531) skriva verjetno Trubarjev *Catechismus s dvei-ma islagama* (Tübingen, 1575). Ob drugem požganem delu pa je slovenski avtor izrecno naveden, saj se Bennijev latinski opis glasi *Paraphrases impiissimae in divum Paulum Primi Truber, lingua Sclavonica*²¹ (Cavazza, Rainer 2006: 177), za čemer zagotovo tičijo Trubarjevi *Svetiga Pavla lystuvi* (Tübingen, 1567). Kot *Preces et cantiones, quibus utitur ecclesia Labacensis contra Turcas et papam, lingua Sclavonica*²² seznamsko zavedeni natis, je »zelo verjetno pesmarica, ki se ni ohranila in za katero izvemo iz nove izdaje« Trubarjevega »katekizma iz leta 1574 z naslovom *Ta celi catechismus ... inu pejsni*« (Bonazza 2010: 531). Četrta in zadnja v Devinu zoglenela slovenska knjiga pa je utelešala pravo bibliofilsko redkost: šlo je namreč za *Primi T(r)uberi pessimi haeretici institutio novae ecclesiae*²³ (Cavazza, Rainer 2006: 177), torej za dragoceno, v belo usnje uvezano Trubarjevo *Cerkovno ordningo* (Tübingen, 1564),

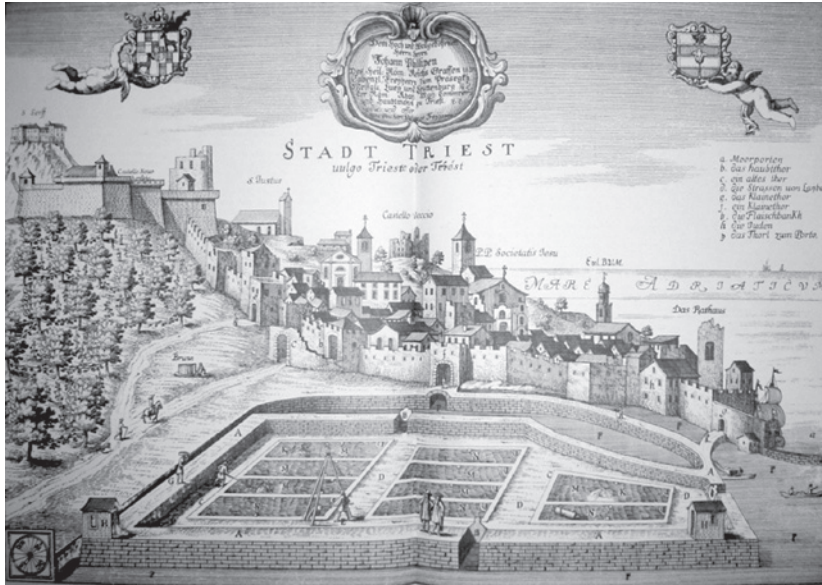
19 Trst ne premore namreč danes nikakršne toponomastične ali epigrafske priče o Trubarjevem krajevnem postanku med letoma 1524 in 1542.

20 V prevodu (M. K.): »Pojasnilo zoper papistično mašo, v slovenskem jeziku.«

21 V prevodu (M. K.): »Primoža Trubarja najbrezbožnejše parafraze o svetem Pavlu, v slovenskem jeziku.«

22 V prevodu (M. K.): »Molitve in pesmi, ki jih uporablja Ljubljanska cerkev proti Turkom in papežu, v slovenskem jeziku.«

23 V prevodu (M. K.): »Primoža Trubarja, najhujšega heretika, ustanovitev nove cerkve.«

Slika 3: Trst ob koncu 17. stoletja, bakrarez v Valvasorjevi *Slavi vojvodine kranjske* (vir: Wikipedija.org)

ki so jo za nameček krasili vstavljeni izjedkani portreti Martina Lutra, Justusa Jonasa, Jeana Calvina, Philippa Melanchtona in samega Trubarja. Ker so bile omenjene štiri Trubarjeve knjige natisnjene med letoma 1564 in 1575, jih v Devin nista mogla prinesiti niti Vergerij, ki je že pred tem, leta 1558 ob povratku iz Nemčije prispeval devinski grajski knjižnici vrsto protestantskih tiskov, niti sam Trubar, ki je leta 1563 prispel pridigat v Gorico tudi na povabilo devinskega gospoda Jurija Thurna. Vendar so v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih 16. stoletja protestantski tiski očitno krožili na obmejnem primorskem ozemlju, če sta morala inkvizitorja Andrea Caligari in njegov že omenjeni naslednik Francesco Benni zanetiti od leta 1586 do leta 1599 poleg devinske še vrsto grmad v Gradišču in Gorici.

Tudi tisti kresovi so upepelili nekaj Trubarjevih in drugih prepovedanih slovenskih tiskov: izdaji *Forma Psalmorum Lutheri, lingua Sclavonica*²⁴ in *Presbiter Primus Labacensis*²⁵ sta npr. zgoreli leta 1586 v Gorici (Cavazza, Rainer 2006: 173); knjiga *Expositiones evangeliorum et epistolarum anni secundum expositionem et usum ecclesiae Labacensis, lingua Sclavonica*²⁶ je bila uničena leta 1599 v Gradišču ob Soči (Cavazza, Rainer 2006: 179); izdaji *Psalmi et aliae*

24 V prevodu (M. K.): »Lutrovi psalmi, v slovenskem jeziku.«

25 V prevodu (M. K.): »Duhovnik Primož ljubljanski.«

26 V prevodu (M. K.): »Prikazi evangelijev in pisem leta po razlagi in rabi Ljubljanske cerkve, v slovenskem jeziku.«

*orationes cum postilis et comentariis Ionaë lusti, lingua Sclavonica*²⁷ ter *Postilla super evangelii per totum annum Ioannis Spangebergii, lingua Sclavonica*²⁸ pa sta bili istega leta upepeljeni v Gorici (Cavazza, Rainer 2006: 184). »Infrascripti libri combusti fuerunt« – popisane knjige so bile sežgane, so s ponosom poročali Svetemu oficiju v Rim takratni preganjalci Trubarjeve in slovenske protestantike nasploh.

Kako zagrizeno uspešno je protireformacija izrula vsako sled lutrovstva na Tržaškem, *mutatis mutandis* posredno priča tudi sedanja kulturna podoba tega dela primorskega ozemlja: za razliko od Trubarjevega doprsnika v Rubijah, manjših obeležij na Goriškem, slovenskega licejskega središča v Gorici in osnovne šole Kajuh-Trubar v Bazovici, ki ponosno izkazujejo njegovo ime, ni zaslediti od Trsta do Devina nikakršne topografske omembe njegovega tamkajšnjega bivanja in delovanja med letoma 1524 in 1542. Kljub številnim predlogom poimenovanj ulic ali trgov, ki smo jih slovenisti, slavisti in tržaški Slovenci nasploh desetletja naslavliali na krajevne oblasti, kljub prošnjam za postavitve tabelskih pomnikov Trubarju in drugim slovenskim književnikom, ki so se v Trstu rodili, pomembno delovali ali za daljši čas bivali (od Zoisa, Levstika, Ketteja, Cankarja do domačinov Marice Nadlišek, Alojza Rebule ali Borisa Pahorja), ostajajo županska in druga mestna, pokrajinska ali deželna ušesa zanje popolnoma gluha. Če pa na teritorij že kane iz milostne malhe politike kako tovrstno poimenovanje, potem ga je seveda treba preusmeriti daleč proč od mestnega jedra, na periferijo, kakor se je dogodilo npr. Tržačanu Vladimirju Bartolu, ki ni našel svoje ulice v domači, obsrediščni mestni četrti Svetega Ivana, ampak na oddaljenem, okoliškem Krasu, sredi biografsko z njim komajda povezanih Opčin. Pa saj je dobro vedel že Trubar sam: tako je pač, da mora slovenski krščenik še dandanašnji »v tih nadlugh inu iskušnavah stati inu obstati« (Trubar 1550: 223).

Viri in literatura

- BONAZZA, Sergio, 2010: Novo o fra Gregoriju Alasiji da Sommaripa. Aleksander Bjelčevič (ur.): *Reformacija na Slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Obdobja 27. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 527–545.
- CAPRIN, Giuseppe, 1897: *Il Trecento a Trieste*. Trieste: Casa libreria F.H. Schimpff editrice.
- CAVAZZA, Silvano, RAINER, Johann, 2006: »Infrascripti libri combusti fuerunt«. Inquisizione e roghi di libri a Gorizia, Gradisca, Duino (1586–1599). Gianfranco Hofer (ur.): »*La gloria del Signore*«. *La riforma protestante nell'Italia nord-orientale*. Gorizia: Edizioni della Laguna. 159–185.
- CAVAZZA, Silvano, 2006: Bonomo, Vergerio, Trubar: propaganda protestante per terre di frontiera. Gianfranco Hofer (ur.): »*La gloria del Signore*«. *La riforma protestante nell'Italia nord-orientale*. Gorizia: Edizioni della Laguna. 91–157.
- DI BRAZZANO, Stefano, 2005: *Pietro Bonomo (1458-1546). Diplomatico, umanista e vescovo di Trieste. La vita e l'opera letteraria*. Trieste: Edizioni Parnaso.
- KIDRIČ, France, 1978: Ogradje za biografijo Primoža Trubarja. V: Id., *Izbrani spisi. Prva knjiga*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 57–113.

27 V prevodu (M. K.): »Psalmi in druge molitve s pripisi in komentarji Jonasa Justusa, v slovenskem jeziku.«

28 V prevodu (M. K.): »Postila o Evangelijih za vse leto Johanness Spangenberg, v slovenskem jeziku.«

- RAINER, Johann, 2004: *Innerösterreich betreffende Quellen aus den Inquisitionsarchiven in Rom und Udine*. (= Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. Bd. 19). Graz: Verlag der Historischen Landeskommision für Steiermark.
- RUPEL, Mirko, 1962: *Primož Trubar. Življenje in delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- RUPEL, Mirko, 1966: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- TAMARO, Attilio, 1924: *Storia di Trieste, I*. Roma: Alberto Stock Editore.
- TRUBAR, Primož, 1550: *Catechismus*. Tübingen. <https://fran.si/korpus16/Knjiga/4/katekizem> (dostop 18. 2. 2025)
- TRUBAR, Primož, 2011: *Nemški spisi 1550–1581*. Edvard Vrečko (ur.). Ljubljana: Pedagoški inštitut (Zbrana dela Primoža Trubarja, 11).
- TRUBAR, Primož, 2015: *Pisma*. Uredila Edvard Vrečko, Fanika Krajnc-Vrečko. Ljubljana: Pedagoški inštitut (Zbrana dela Primoža Trubarja, 10).
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, 2019: Primož Trubar – servitor in *commissus specialis* tržaškega škofa Petra Bonoma. *Kronika* 67/3. 383–394.
- ŽVAB, Lovro, 1884: Črtica o Primoži Trubarji. *Ljubljanski zvon* 4/1. 41–45.